

Artur Lis

Bulla papieża Aleksandra III z 28.III.1181 roku

Materiały źródłowe do studiów nad prawem

Regest: Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej*, z. 1, do końca wieku XII, Kraków 2006 [Klasyczne dzieła polskiej historiografii, nr 3; Reprint wydania z 1937], nr 96, s. 98.

Oryginał: Sankt Petersburg, Instytut Historii Akademii Nauk, Zbiór Lichaczewa nr 501/7.

Wzmianka: bulla papieża Aleksandra III z 28 III 1181 r. [A. Gieysztor, *Nad statutem łęczyckim 1180 r. Odnaleziony oryginał bulli Aleksandra III z 1181 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, red. M. Stebelski, Warszawa 1958, s. 206–207].

Uwagi: Bulla papieża Aleksandra III z 28 III 1181 roku potwierdziła dokument Kazimierza Sprawiedliwego z 1180 roku wydany

w Łęczycy (suplika łęczycka). Zjazd w Łęczycy doczekał się bogatej literatury przedmiotu i różnych ocen wśród historyków¹. Poczyniono tam pewne ustępstwa na rzecz Kościoła: ograniczono nadużycia podczas egzekwowania stanu i podwoły, ograniczono praktykę konfiskowania dóbr ruchomych po zmarłym biskupie oraz zagwarantowano nienaruszalność majątku nieruchomego biskupa w okresie sedeswakancji. Informacje źródłowe na ten temat posiadamy z bulli papieża Aleksandra III², odpowiedniego ustępu *Kroniki polskiej* Wincentego Kadłubka (IV 9)³ oraz z wtórnego wobec nich przekazu Jana Długosza⁴. Spisane postanowienia zjazdu zostały wysłane do Rzymu w suplice z prośbą o ich zatwierdzenie, o czym mówi bulla konfirmacyjna Aleksandra III. Dokument został spisany pismem

¹ Aliteraturę zestawia W. Baran–Kozłowski, *Kto wydał statut łęczycki 1180 roku?*, „Roczniki Historyczne” 68, 2002, s. 77–83; tenże, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199–1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005, s. 70–75. Por. W. Abraham, *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych Kościoła polskiego* (Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce, nr 5), Kraków 1917; tenże, *Zjazd łęczycki w r. 1180*, „Kwartalnik Historyczny” 3(1889), nr 2, s. 385–405.

² A. Gieysztor, *Nad statutem łęczyckim 1180 r., odnaleziony oryginał bulli Aleksandra III z 1181 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 150-lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, red. M. Stebelski, Warszawa 1958, s. 206–207.

³ *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp M. Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, seria II, t. 11, Kraków 1994, s. 149.

⁴ *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 5/6, Warszawa 1973, s. 122–123.

dyplomatycznym, minuskułą kurialną, a jego formularz odpowiada ówczesnym zwyczajom kancelarii papieskiej⁵. Roman Grodecki, biorąc pod uwagę powtórzenia w dziele Wincentego niektórych charakterystycznych wyrażień (*pergere pompatice, horrea pauperum, enervare caballos*) i ze wspólnej obu tekstom manieri wyrazów zdrobniałych (*negociolum, beneficiolum*) stwierdził, że autorem supliki był Wincenty Kadłubek⁶. Pogląd ten w pełni przyjął Adam Vetulani, domyślając się, iż różnice redakcyjne między tekstem bulli i *Kroniką polską* mogą wynikać z braku odpowiedniego przygotowania prawnego Kadłubka przed 1180 rokiem⁷. Prostsze rozwiązanie zaproponował Aleksander Gieysztor, wedle którego Kadłubek znał tekst bulli, a jej podstawa (suplika), wyszła z dworu książęcego, jako utwór literacko-dyplomatyczny rodzimej szkoły retorycznej⁸. Nie da się jednak jednoznacznie zanegować zredagowania supliki przez Wincentego Kadłubka⁹. Zofia Kozłowska-Budkowa, referując dyskusję wokół zjazdu łęczyckiego, omówiła również zmiany rzeczowe, jakie wprowadził Kadłubek w kronice w omówieniu treści supliki¹⁰. Niewykluczone, iż celem wprowadzonych przez Wincentego zmian była lepsza ochrona dóbr Kościoła i zagwarantowanie zmniejszenia obciążeń ich mieszkańców.

Tekst łaciński: Bulla papieża Aleksandra III z 28 marca 1181 roku w Tusculum¹¹

Alexander episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio nobili uiro C. duci Polonie, salutem et apostolicam benedictionem. Ex par I te tue magnitudinis relatum est nobis, quod de consilio et assensu archiepiscopi et episcoporum Polonie et principum terre quasdam abusiones et solitas iniurias ab ecclesiis et personis ecclesiasticis amputasti, constituens, ne bona decedentium episcoporum ulterius confiscentur. Constitutum est etiam, ut si quispiam in res defuncti episcopi manum iniecerit uinc [uio anat] hematis teneatur, nec presumat ullus raptorum defuncto episcopo succedere, donec absolutionis beneficium assequatur, restitutis ablatis uel ablatorum congrua estimatione premissa. Consuetudinem autem que a terre principibus seruabatur, uidelicet ut quocumque pergerent pompatice, inuadentes horrea pauperum euacuant, et si inter absentes aliquid negotioli quandoque contingeret impii satellites discurrerent raptos quoscumque caballos uel eneruant in cursu, uel omnino destruerent, de ecclesiasticorum et secularium uirorum consilio emendasti. Unde, quoniam constitutionem tuam, iustam pariter et honestam, auctoritate nostra postulasti confirmari, nos tuis iustis

⁵ *Kraków w chrześcijańskiej Europie X-XIII w.: katalog wystawy*, red. E. Firlet, Kraków 2006, s. 452-453.

⁶ R. Grodecki, *Początek immunitetu w Polsce*, Lwów 1930, s. 27; tenże, *Zjazd łęczycki 1180 r.*, [w:] tenże, *Polska piastowska*, Warszawa 1969.

⁷ A. Vetulani, *Studia nad tekstem i znaczeniem statutu łęczyckiego z r. 1180*, [w:] *Studia nad historią prawa polskiego*, red. O. Balzer, t. XIII, z. 3, Lwów 1932 (i osobna odbitka, s. 4 i n.); zob. tenże, *Prawo kanoniczne i rzymskie w Kronice mistrza Wincentego*, „Studia Źródłoznawcze” 20(1976), s. 42.

⁸ Gieysztor, *Nad statutem łęczyckim 1180 r.*, s. 197.

⁹ Zob. K. Ożóg, *Formacja intelektualna biskupów krakowskich w średniowieczu*, [w:] *Cracovia—Polonia—Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. K. Bączkowski i in., Kraków 1995, s. 165.

¹⁰ Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej, z. 1, do końca wieku XII*, Kraków 2006, nr 96, s. 98-99.

¹¹ A. Gieysztor, *Nad statutem łęczyckim 1180 r....*, s. 206-207.

postulationibus annuentes, constitutionem prescriptam, sicut in scripto autentico super hoc facto habetur, auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis eam uiolare aliqua ratione presumat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Tusculani V Kalendas Aprilis.

Tłumaczenie tekstu¹²

Aleksander biskup, sługa sług bożych, umiłowanemu synowi, znakomitemu mężowi Kazimierzowi, księciu polskiemu, pozdrowienie i apostolskie błogosławieństwo. W imieniu twojej Wysokości doniesiono nam, że za radą arcybiskupa, biskupów i krajowych magnatów oddaliłeś od kościoła i osób kościelnych pewne nadużycia i zwykłe krzywdy zarządzając, aby więcej nie konfiskowano dóbr zmarłych biskupów. Postanowiono także, że jeśli by ktoś zagarnął majątek zmarłego biskupa, winien być obłożony klątwą i żeby nikt z rabusiów nie ośmielał się zajmować stanowiska po zmarłym biskupie, dopóki

nie dozna dobrodziejstwa rozgrzeszenia po zwrocie zabranego mienia i po odpowiednim ocenieniu go. Zwyczaj zaś, który mieli krajowi magnaci, mianowicie że dokądkolwiek wyjeżdżali z przepychem, rzucając się na spichlerze ubogich, wypróżniali je, lub jeśli nieobecni [ubodzy] byli przypadkiem czymś zajęci, niegodziwi słudzy rozbiegając się porywali wszystkie konie i albo wycieńczyli je biegiem, albo zupełnie niszczyli, zwyczaj ten wykorzeniłeś za radą duchownych i świeckich. Dlatego ponieważ prosisz, abyśmy naszą powagą zatwierdzili twoje słuszne zarazem i szlachetne rozporządzenie, my przychylając się do słusznych żądań rozporządzenie wspomniane, tak jak ono w tej sprawie opiewa w piśmie wiarygodnym, apostolską powagą zatwierdzamy i rękojmą niniejszego pisma umacniamy, zakazując pod groźbą klątwy, aby nikt nie ważył się naruszać go w jakiś sposób. Niech więc nikt zdoła z ludzi nie naruszać tego pisma z naszym zatwierdzeniem, ani z lekkomyślną zachwałością nie sprzeciwia się mu. Jeśli by zaś ktoś ośmielił się spróbować tego, niech wie, że narazi się na gniew wszechmocnego boga i błogosławionych apostołów Piotra i Pawła. Dan w Tuskulum 28 marca, w dwudziestym pierwszym roku pontyfikatu¹³.

NOTA O AUTORZE

Artur Lis, doktor, adiunkt Katedry Historii Prawa w Instytucie Prawa Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce KUL w Stalowej Woli. Zainteresowania badawcze: historia prawa, mediewistyka, doktryny polityczno-prawne, prawo administracyjne. Kontakt: arturlis@op.pl

¹² *Wybór źródeł do historii Polski średniowiecznej (do połowy XV wieku)*, t. I: *Spółeczeństwo i państwo polskie do połowy XIII wieku*, oprac. G. Labuda, B. Miśkiewicz, Poznań 1966, s. 184-185.

¹³ Lis, *Dokumenty Mistrza Wincentego. Zarys problematyki*, „Cistercium Mater Nostra” Rok 2 (2/2008), (Błogosławiony Wincenty Kadłubek. W 800-lecie sakry biskupiej), red. tomu: M. Starzyński, M. Zdanek, Kraków 2008, s. 39-54; *Spory wokół biografii mistrza Wincentego Kadłubka*, Lublin 2013, s. 229-231.